

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

ІГОР КОЛЯДА

**ІГОР
СІКОРСЬКИЙ**

Харків
«Фоліо»
2020

*Присвячую своєму наставникові
на життєвому шляху
і науковому керівникові
О. П. Реєнту.*

І. Коляда

...Народ повинен розмірковувати не про те, як повернутися до того, що не встояло, адже його не вберегли, а про те, щоб із того болота, в якому ми загрузли, вибратися на широку дорогу, щоб рухатися вперед.

Весь перебіг історії та трагічний досвід нашого часу свідчать, що людський інтелект і передова наука нездатні визнати й безсилі протистояти зловісній небезпеці духовного зла, а наукові відкриття та інженерні винаходи можуть стати слугами зла, допомагаючи поширювати брехню, страх, ненависть і вбивство в безпрецедентних масштабах.

І. Сікорський

Розділ перший
УКРАЇНСЬКЕ КОРИННЯ

Він усвідомлював себе американцем — громадянином і українцем за походженням і менталітетом.

С. Свіріденко

«Мій рід, що походить із села на Київщині, де мій дід і прадіди були священниками, має справжнє українське коріння. Одначе ми вважаємо себе росіянами через те, що це була частина Росії і український народ був інтегрованою частиною Росії так само, як Техас чи Луїзіана є інтегрованою частиною Сполучених Штатів»¹, — писав Ігор Сікорський англійською мовою в листі до Василя Галича від 30 серпня 1933 року.

Вивчення історії походження прізвища Сікорський дає змогу зазирнути у давні сторінки повсякдення та культури наших пращурів, дізнатися безліч цікавого та загадкового про далеке минуле українського народу. Прізвище Сікорський належить до однієї з найдавніших форм слов'янських прізвищ, які утворилися від особистих прізвиस्क.

Традиція надавати прізвища прийшла до слов'ян із Західної Європи в XIV столітті. Спочатку вона утвердилася в Польщі. Прізвища дворян почали утворюватися від назв їхніх земельних воло-

¹ («My family is of purely Ukrainian origin, having come from a village in the State of Kiev where my grandfather and great-grandfather were priests. However, we consider ourselves Russian by origin of a certain part of Russia, considering the Ukrainian people an integral part of Russia, just as Texas or Louisiana is an integral part of the United States»).

дiнь за допомогою суфіксiв -ський / -цький, якi невдовзі стали «символом» (емблемою) знатi — польської шляхти. Упродовж XV—XVI столiть така традицiя разом iз моделлю утворення прiзвищ поширилася в Українi та Бiлорусi, якi у другiй половинi XVI столiття об'єдналися з Польщею в єдину державу, а згодом вона укорiнилася i в Росiї, до складу якої польсько-українсько-бiлорусько-литовські землi увiйшли наприкинцi XVIII столiття. Першими носiями таких прiзвищ там також були представники знатi, але незабаром прiзвища на -ський / -цький почали купувати й вихiдцi з iнших станiв. При цьому основою таких прiзвищ могли бути не лише географiчнi назви, а й особистi прiзвиська.

Прiзвище Сiкора, одне iз найдавніших у захiдних слов'ян, походить вiд дiалектного «сикора», що в перекладi з польської (sikora), чеської (sykora) та словацької (sykorka) означає — синиця, в українській мові — «синиця-коник». Цiлком iмовiрно, що це прiзвисько вiдображало особливостi зовнiшностi предка (наприклад, невисокий зрiст) або його поведiнки (спритнiсть, моторнiсть), умiння наслiдувати пташиному звуку.

Проте деякi дослiдники вважають, що в основi прiзвища лежить не прiзвисько, а нецерковне, старослов'янське iм'я — Сiкора. Традицiя надавати немовлятi утворене вiд назви тварини iмення походить ще iз сивої давнини, коли кожна родова громада вклонялася своєму божеству — тваринi-тотему (спiльному предковi), який оберiгав рiд вiд лиха й негараздiв. Даючи немовлятi таке iм'я, як Сiкора, батьки волiли, щоб природа сприймала дитину як свою, щоб дитина мала тi добрi якостi, якими надiлений цей птах. Iз часом «пташинi iмена» втратили свою магiчну символiку, але почали вирiзняти носiя такого iменi за його певну вдачу.

Першою зазначеною в найстародавніших документах особою з прiзвищем Сiкора був Петро Сiкора з Кжечової Волi герба Лис (1389). За деякими припущеннями, носiй прiзвища був нащадком

стародавнього руського княжого роду. Так, московський цар Іван Грозний мав окремих список княжих яскравих прізвищ, які він надавав найбільш наближеним придворним на знак особливого ставлення, власної прихильності або за заслуги. Прізвище Сікорський було малопоширеним в Росії.

Ще за однією з версій, пращур Ігоря Сікорського міг належати до роду україно-білоруської шляхти герба Копашина (на червоному тлі у центрі меч між двома річками, що течуть згори донизу; зверху шолом, прикрашений трьома страусовими пір'їнами). Але згодом, зубожівши, представники цього роду опинилися серед козацької верстви, затим — серед православного духовенства.

Відтак процес формування прізвища був досить довготривалим і сьогодні доволі складно встановити географічне походження та хронологічні межі його появи. Оскільки впродовж століть відбувався інтенсивний процес обміну прізвищ між поляками й українцями, між поляками й білорусами, між українцями, білорусами й росіянами, що був особливо посилений з XVIII століття, то прізвища на -ський / -цький нині є поширеними серед усіх цих трьох східнослов'янських народів.

Найдавнішим предком Ігоря Сікорського, про якого збереглися достовірні відомості, був Григорій Сікора. Народився він на початку XVIII століття і мав козацьке коріння.

Син Григорія Сікори, Олексій, ставши священником, дещо змінив прізвище на «благородний манір» — Сікорський.

Онук Григорія, Іван, народився 1772 року.

Син Івана, Олексій Іванович Сікорський, дід Ігоря Івановича Сікорського був простим православним священником у селі Любча Київської губернії. У родині священника було чотирнадцятеро дітей. Восьмим був Іван — батько майбутнього авіаконструктора.

За своїм походженням І. О. Сікорський не просто належав до духовного стану, а був глибоко в ньому вкорінений. Його батько теж був священник — Іван (Йоан) Матвійович Сікорський (1778 — після 1860), який був одружений з донькою священника Олександрю Леонтівною (Вирошевич) (1791—1823). Священниками були й два рідні брати батька — Роман Матвійович та Василь Матвійович Сікорські.

Іван Олексійович Сікорський доводився троюрідним дядьком першого ієрарха Української автокефальної православної церкви в діаспорі митрополита Полікарпа (Петра Дмитровича Сікорського, 1875—1953).

Отже, Ігор Сікорський належав до старовинної, знаної та розгалуженої династії православних священнослужителів Правобережної України у складі Російської імперії.

Розділ другий

«КУМИР ОСВІЧЕНОГО КИЄВА». БАТЬКО

Професор Іван Сікорський не був монстром, а сином своєї епохи і своєї країни, щирим православним християнином, палким патріотом своєї батьківщини — Російської імперії, допитливим дослідником.

С. Глузман

Іван Олексійович Сікорський (1842—1919), батько Ігоря Сікорського, походив із родини сільського священника Олексія Івановича Сікорського (1804 — між 1875 та 1882). Народився він у селі Антонів Сквирського повіту Київської губернії та був восьмою дитиною в родині. «Родина була багатодітною...»¹, — писатиме в 1930-ті роки про І. О. Сікорського його біограф (на думку дослідників, син Ігор). Деякі джерела зазначають, що в подружжя Сікорських — Олексія Івановича (Йоановича) та Олени Матвіївни (дівоче прізвище Бобровницька) (1810—?) було восьмеро синів: Григорій (1828—1908), Костянтин (1836—?), Гервасій (1839—?), Марко (1841—1844), Іван (1842—1919), Матвій (1843—1877), Стефан (1846—?), Павло (1853—?) та шестеро доньок (Марія (1830—?), Ірина (1832—?), Афанасія (1834—?), Катерина (1845—?), Аполінарія (1849—?), Марія (1850—?).

Дитинство Івана Сікорського минуло серед чарівної природи, добросердних, духовно багатих українців. Хлопчик вирізнявся вдумливістю, був серйозним, мало спілкувався із сільськими діть-

¹ Цит.: Менжулин В. И. Другой Сикорский. Неудобные страницы истории психиатрии. — Киев: «Сфера», 2004. — 490 с.

ми, натомість досить рано, майже самостійно, навчився читати і багато часу проводив за книгами. «Читав щоденно. Міг захоплено читати упродовж дня. Книжок у той час, особливо, у селі, було обмаль, зокрема й у родині неможливого сільського священника. Тому Іван читав будь-яку книгу, яку йому поталанило дістати: молитовники, календарі, гімназійні підручники. Улюбленою книгою були “Байки” І. Крилова, яку він читав своїм молодшим братам і сестрам, пояснюючи їхню мораль»¹.

У дев'ять років хлопчика віддали до Києво-Подільського духовного училища. Серед однокласників Іван вирізнявся інтелектуальними здібностями та неабиякою жагою до знань. Навчався наполегливо та сумлінно. Демонстрував високий рівень знань, ерудицію та відмінну підготовку з навчальних предметів, чим вражав учителів духовного училища, згодом — академії. Коли повертався на канікули додому, продовжував займатися самоосвітою. Він йшов до саду, а частіше забирався на церковну дзвіницю, де ціліснітькими днями читав книжки, нерідко навіть забуваючи про обід.

Після успішного закінчення духовного училища, п'ятнадцятирічний Іван Сікорський вступив до Київської духовної семінарії, де знов-таки з-поміж товаришів вирізнявся знаннями, значно ширшими, ніж передбачав рівень семінарської освіти. Вільно міг читати та перекладати класиків літератури, захоплювався також природничими дисциплінами, філософією, на високому рівні оволодів французькою та німецькою мовами. І викладачі, й однокласники з особливою повагою ставилися до нього, а батьки, попри юнацький вік свого сина, називали його шанобливо на ім'я та по батькові, й неодноразово зверталися до нього за порадою у складних питаннях повсякдення. За спогадами сучасників Сікорського,

¹ Див.: Менжулин В. И. Указ. праця.

в ті роки на світогляд хлопця значно вплинув професор семінарії К. Думитрашко, який був палким пропагандистом відродження української («малоросійської») культури. Професор публікував власні вірші українською мовою та першим відкрив для талановитого учня семінарії україномовний журнал «Основа» (видавці П. Куліш та В. Білозерський).

Як згадував згодом однокурсник І. Сікорського Л. Мацеєвич, Іван, уже закінчивши навчання у класі словесності, захоплено перечитував новий журнал «Основа», що почав видаватися у Петербурзі з 1860 року й добре відгукувався про вміщену там проповідь Ф. Лебединцева (ще одного професора тодішньої Київської семінарії), звернену до простого народу малоросійською мовою.

Ще одним цікавим фактом у період навчання Івана Сікорського в Київській семінарії є те, що Святе Письмо йому викладав С. Грушевський — батько М. Грушевського (у майбутньому ідейного та ідеологічного супротивника Івана Сікорського). Згодом перспективи кар'єрного зростання стануть, на думку дослідників, тим чинником, що змусить молодого Івана відмовитися від своїх юнацьких романтичних захоплень українофільством і стати палким прихильником російського самодержавства з його засадами «Самодержавство. Православ'я. Народність» та «Єдністю і Неподільністю імперії Романових».

У 1861 році І. Сікорський один із небагатьох, хто як успішний студент переходить у найвищий клас семінарії — богословський. Проте юнака не влаштувала кар'єра сільського священника, і він вирішує не продовжувати родинної духовної традиції. Дійшовши до останнього класу, саме напередодні випускних іспитів Іван Олексійович повідомив батькам, що він полишає духовну академію та готуватиметься скласти іспити екстерном на атестат зрілості у Першій київській гімназії, щоб вступити до Київського імператорського університету святого Володимира. Батьки були вельми

ЗМІСТ

<i>Розділ перший. Українське коріння</i>	4
<i>Розділ другий. «Кумир освіченого Києва». Батько</i>	8
<i>Розділ третій. Берегія родинного затишку. Мати</i>	21
<i>Розділ четвертий. Родинне виховання</i>	26
<i>Розділ п'ятий. Становлення авіаконструктора</i>	42
<i>Розділ шостий. Успішні київські дебюти</i>	61
<i>Розділ сьомий. Підкорення столичного Петербурга</i>	74
<i>Розділ восьмий. Американські вершини</i>	87
<i>Розділ дев'ятий. Кохання. Родина</i>	103
<i>Розділ десятий. Духовні пошуки</i>	111
<i>Використана література</i>	119